

EESTI LASTE RAPORT ÜRO LAPSE ÕIGUSTE KOMITEELE

**Tallinn
2023**

Sisukord

Sissejuhatus	3
Laste raporti koostamine	4
1. ÕIGUS ELULE JA ARENGULE	5
2. TERVIS	6
3. KAHJULIKUD AINED	8
4. HARIDUS	10
5. KODU, RIIDED, TOIT	13
6. PERE JA VANEMATE HOOLITSUS	15
7.TÖÖTAMINE	18
8. MÄNGU- JA PUHKEAEG	19
9. OSALEMINE JA KAASARÄÄKIMINE	21
10. PRIVAATSUS	23
11. LAPSE PARIMATE HUVIDEGA ARVESTAMINE OTSUSTE TEGEMISEL	25
12. NIMI JA KODAKONDSUS	26
13. LAPSE EMAKEEL JA KULTUUR	27
14. TURVALISUS	29
KOKKUVÕTTEKS. LASTE ETTEPANEKUD	31
LISAD	35
Lisa 1. Lapse õiguste saadikute ja vanemate nõusoleku vorm	35
Lisa 2. Lastekaitsepoliitika põhimõtted	37

Sissejuhatus

Eesti on liitunud ÜRO lapse õiguste konventsiooniga ning konventsiooni täitmist jälgib ÜRO Lapse Õiguste Komitee, kellele riigid peavad regulaarselt esitama ülevaateid laste õiguste olukorrast. Komitee hindab nende ülevaadete põhjal laste õiguste ellurakendamist ja saadab riigile soovitusi laste olukorra parandamiseks.

Lapse Õiguste Komiteele saadetakse raport on Eesti laste koostatud ülevaade sellest, kuidas Eesti lastel läheb ning mis neile muret ja rõõmu valmistab.

Laste raporti koostamise idee pärines Õiguskantsleri Kantseleilt. Raporti panid kokku Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud ehk lapsed ise ning neile olid tehniliselt toeks Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ja Lastekaitse Liidu töötajad.

Ülevaatesse on koondatud laste mõtted sellest, kuidas lapse õigused on Eestis kaitstud ning mis võiks olla Eesti laste elus teisiti. Laste mõtted ja ettepanekud on raportis esitatud teemavaldkondade kaupa. Iga teema sissejuhatuses kirjeldatakse lapse õiguste põhimõtteid ja tuuakse välja märksõnad, mida lapsed selle teema puhul oluliseks pidasid. Märksõnadele järgnevad laste toodud elulised näited. **Need näited ei selgita probleemide ulatust Eestis, vaid kirjeldavad vastajate oma tunnetust, arusaamu ja kogemusi.** Iga teema võtavad kokku ettepanekud, kuidas saaks laste elu Eestis paremaks muuta.

Eesti lapsed saavad oma sõnumid ÜRO Lapse Õiguste Komiteele esimest korda.

Laste raporti koostamine

Lapse õiguste saadikud kohtusid esimest korda Õiguskantsleri Kantseleis maikuu 2022. aastal. Sellel kohtumisel tutvustasid Õiguskantsleri Kantselei nõunikud laste raporti koostamise põhimõtteid, ÜRO Lapse Õiguste Komitee tegevust ning lapse õiguste olemust. Räägiti Eesti laste muredest ning arutati, kuidas saaks koguda raporti jaoks mõtteid ja arvamusi võimalikult paljudelt lastelt. Ettevõtmises osalemine oli lapse õiguste saadikutele vabatahtlik, nad tegid seda oma vanemate nõusolekul (vt lisa 1).

Otsustati korraldada töötoad, et tutvustada erinevas vanuses lastele lapse õigusi ning uurida, mis võiks nende elus paremini olla. Avati ka anonüümne [veebiküsimustik](#), millele sai vastata nii eesti kui ka vene keeles. Küsimustele vastamise võimalusest teatati koolidele ja noortekeskustele, avaldati üleskutse meedias ja sotsiaalmeedias, ettevõtmist tutvustati Lastekaitse Liidu aastakonverentsil ning Pimedate Ööde filmifestivalil lapse õiguste eriprogrammi raames.

Töötube korraldati lastele mitmes Eesti piirkonnas. Arutelud toimusid koolides ja lasteaias, laste- ja noorteorganisatsioonide kohtumistel, arvamusefestivalil, räägiti asendushooldusel olevate lastega ning Ukrainast Eestisse põgenenud lastega. Töötubasid juhtisid enamasti¹ lapse õiguste saadikud, keda toetasid Õiguskantsleri Kantselei ja Lastekaitse Liidu töötajad.

Lapse õiguste saadikud tutvustasid töötubades raporti eesmärki, rääkisid lapse õigustest ja palusid lastel jagada oma mõtteid, mis võiks nende arvates olla laste elus teisiti ning millised mured lastel on. Seda said lapsed teha väikestes gruppides või omaette. Väiksematele lastele anti arutelu juurde abiks pildid ja jutujärje hoidmiseks kaisukaru, joonistati pilte ning seejärel arutati nende üle. Suuremad lapsed panid kirja olulised märksõnad ja mõtted ning seejärel arutati üheskoos nende mõtete üle ja tehti täiendusi.

Töötubades osalenud laste ettepanekuid ja mõtteid koguti anonüümselt. Töötuba lõpetades selgitati alati ka seda, kelle poole saavad lapsed ja noored pöörduda, kui neil on lapse õiguste kohta küsimusi või kui nad soovivad rääkida oma murest (nt koolipsühholoogid, [lasteabi](#), lastekaitsetöötaja, [politsei](#), [õiguskantsler](#)). Töötubades osalenud lapsed said endale lapse õigusi tutvustava [infovoldiku](#). Lapsed osalesid töötubades vabatahtlikult.

Töötubades ja veebiküsitluse kaudu jagasid oma mõtteid ligi tuhat last ja noort. Siinne raport ongi kokku pandud neile vastustele toetudes.

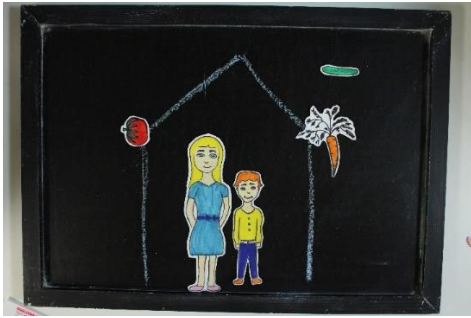
Laste mõtete põhjal meisterdasid² lapse õiguste saadikud [videoklipi](#), mis on tõlgitud ka [vene](#) ja [inglise keelde](#).

Ettevõtmisega seotud korralduslikud kulud (transport, infomaterjalide trükkimine, töövahendid, materjalide tõlge, filmiklipi tegemise töötuba) kattis Õiguskantsleri Kantselei.

¹ Ukraina lastega kohtuti laeval, kuhu nad olid ajutiselt majutatud, ning kohtumisel osalesid ka Õiguskantsleri Kantselei ja Sotsiaalkindlustusameti töötajad. Ka suurema osa asendushooldusel olevate lastega vestlustest tegid Õiguskantsleri Kantselei ja Lastekaitse Liidu töötajad.

² See toimus animatsiooni loomise töötoas, mida aitas läbi viia [MTÜ Nukufilmi Lastestudio Animakool](#).

1. ÕIGUS ELULE JA ARENGULE

LAPSE ÕIGUS: Igal lapsel on õigus elule ja iga lapsel peab olema võimalik areneda nii kehaliselt kui ka vaimselt ning arendada välja enda võimed parimal võimalikul moel. Lapse heaolu ja arengut peab toetama lapse perekond. Kui perekond ei saa lapsele mingil põhjusel selliseid tingimusi pakkuda, siis peab seda tegema riik.

Märksõnad: pere kitsad majanduslikud võimalused piiravad laste arengut; lapsed ei saa alati huviringides käia; piiratud võimalused mõjutavad laste suhteid teiste lastega; koolides ei toetata alati erivajadustega lapsi.

Lapsed selgitasid, et lapse arenguvõimalused sõltuvad perekonnast, pere majanduslikust olukorrast, aga ka piirkonnast, kus elatakse. Kõigil lastel ei ole võimalik huviringis käia, sest perel pole raha, et selle eest tasuda, või korraldatakse huviringe kodust liiga kaugel keskuses ning sinna ei ole võimalik pääseda. Põhjuseks toodi ka see, et pole huvihariduse juhendajaid.

„Osad perekonnad on liiga vaesed ja ei saa tagada lapsele kõike, mida vaja.“

„Mõnedes maakondades on puudus treeneritest ja spordikohtadest.“

„Huvi või hobi korral on raske osa võtta, sest transport või kohalepääs on puudulik. Arengut pärsib rahalistest probleemidest tingitud tervisliku ja mitmekülgse toidu puudumine toidulaualt.“

„Elukohas ei ole võimalik tegeleda huvipärase tegevustega ning kõige lähim on kogukonnast liiga kaugel, et mugavalt sinna kohale saada.“

Lapsed leidsid, et piiratud majanduslikud olud mõjutavad lapse suhteid ja arengut.

„Trennid ja huviringid on liiga kallid, paljud lapsed ei saa selle tõttu kehaliselt areneda ega ka vaimselt mitte. Ka suhtlemise oskust ei saa arendada piisavalt, kui ühtegi huviringi minna ei saa.“

„Peredel ei jätku raha lapse ülalpidamiseks. Näiteks on lapsel vaja koolis osta koolitarbeid, kuid vanemad ei osta neid, sest pole võimalust, pole raha.“

„Näiteks, kui vanematel pole piisavalt raha, ei saa lapsed huviringides või trennis käia ja see võib mõjutada ka vaimselt, kui teised lapsed samal ajal sotsialiseeruvad omavahel.“

Lapsed märkisid, et õpetajad ei arvesta alati lapse eripäradega ning abi ei saa ka tugispetsialistidelt.

„Psühholooge ja tugiteenuseid pole koolides piisavalt ja/või ei osata näha probleemseid lapsi.“

„Klassid on liiga suured ja erivajadustega lastel on pea võimatu saada väikeklassidesse või erikooli, et areneda oma võimete kohaselt nii palju kui saavad. See tähendab, et nad ei jõua kunagi maksimaalse potentsiaalini.“

Lapsed olid mures oma sõprade pärast, kel on vaimse tervise mured.

„Minu sõbral on vaimsed probleemid, mis teevad ta elu raskeks ja ebameeldivaks, tabletid ei tööta ja tema raskused on kaua aega olnud kohal ja mitte ära läinud, kardan, et asjad kunagi paremaks ei saa.“

Laste arvates panevad mõned vanemad oma lastele palju kohustusi ega jäta neile piisavalt vaba aega, mida laps saaks oma äranägemise järgi kasutada.

„Mõnel vanemal ei ole oma lapse jaoks aega ja seetõttu võib ta sattuda halba seltskonda.“

„Kui perekond (eelkõige vanemad) survestavad last liiga paljude asjadega tegelema, siis võib laps kiiresti n-ö eluisu kaotada. Mõned vanemad ei saa aru, et laps pole robot, kes ei vajagi vaba aega. Arvatakse ka, et kui laps on suurem, siis on normaalne, et ta käib peaaegu iga päev trennis ja selle kõrvalt õpib veel ka, ehk siis vaba aeg praktiliselt puudub.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Parandada ühistransporti, eriti maakohtades, et lapsed saaksid iseseisvalt sõita huviringi.

Elu on kallimaks läinud, mistõttu lastega pered vajavad rohkem rahalist tuge ja tasuta teenuseid. Eriti vajavad tuge lapsi üksinda kasvatavad vanemad.

Pakkuda lastele rohkem tasuta huviringe.

2. TERVIS

LAPSE ÕIGUS: Kõigil lastel on õigus tervise kaitsele, ravivahenditele ja ravile ning õigus saada abi ja hooldust. Samas ei saa riik ega arstid kindlustada lapsele head tervist, kui laps ise oma tervist ei hoia. Seega vastutab ka laps oma tervise hoidmise eest. Arst peab lapsele arusaadaval viisil selgitama lapse tervise ja raviga seonduvat ning kuulama, mida laps oma tervise ja ravi kohta arvab.

Märksõnad: oluline on, et lapsi kuulataks ja nendega räägitaks; lapsed ei julge oma muredest rääkida; palju on vaimse tervise muresid; elukeskkond mõjutab lapse tervist; ravimid on kallid; nii laste kui täiskasvanute teadmisi tervislikkusest tuleks parandada; lapsed ise peaks oma tervist rohkem hoidma; lapsed liiguvad vähe; alati ei saa lapsed vajalikku abi; breketeid ei saa kõik lapsed, kes seda sooviksid.

Arstiabi on Eestis lastele tasuta ja lapsed saavad abi. Siiski, on lapsed on väga mures oma vaimse tervise pärast.

„Minu mentaalne tervis ei ole praegu väga hea. Keegi kahjuks ei märka seda ja ei julge kellegile rääkida ka. Käin küll koolipsühholoogi juures ja saan vähemalt temaga rääkida.“

„Palju lapsi on depressioonis – nad ei saa vanemate toetust, nad ei saa toetust sõpradelt. Palju lapsi on netis, mis on nii pluss kui miinus, sest otse sõpradele muredest ei räägi seal netis, vaid suhtlevad teistel teemadel. Lapsed ei usalda sõpru ja vanemaid.“

„Motivatsiooni puudus, stress, depressioon, toitumishäired jt vaimse tervise probleemid mõjutavad kohe ka füüsilist tervist (neid esineb tänapäeval kohutavalt tihti).“

„Üksilduse probleem on väga suur.“

Lapsed peavad oluliseks, et nende muresid kuulataks ja neid usutaks. Ka arstid peaksid lastega rääkima.

„Vahest tunnen, et keegi ei usu mida ma tegelikult tunnen, koolipsühholoog mind ei aidanud ja tundsin, et isegi tema ei usu mind.“

„Mu klassiõde läks haiglasse sellepärast, et ta lõikus ennast.“

„Mõnikord võetakse kool enne tervist, näiteks ükskord mu vana klassikaaslane tuli kooli haigena, kuna ta ema ei lubanud tal koju jääda, kuigi ta oli hommikul oksendanud.“

„Laps võib karta vanematele või arstidele oma tervisega seotud probleemidest rääkida ja proovida end ravida internetist leitud nõuannete abiga.“

Lapsed tõid välja, et inimesed vajavad nõuandeid, kuidas nad saavad oma tervist hoida.

„Paljud minu sõbrad ja klassikaaslased ei tea väga tervislikust toitumisest, nad söövad palju magusat ja rämpsoitu.“

Mõni laps tõi välja, kuidas liikumine sõltub sellest, kui tihe on nende päevakava.

„Mina arvan, et paljud lapsed ei oleks aktiivsed, kui neil oleks võimalust, sest nad tahavad/peavad kooliasjadega tegelema või sest nad tahavad elektroonilistes seadmetes oma aega viita. Näiteks sa tuled koju, ja näed, et kell on juba 18:00 ja sa pead ikka veel tegema kodutööid ja siis sa pead magama minema ja siis sa ei leia üldse aega, et kehaliselt aktiivne olla terve nädal.“

Kurdeti ka, et ravimid ja tervisetooted on kallid ning alati ei ole perel võimalik vajalikke ravimeid osta.

„Mõnede laste jaoks ei pruugi ravi olla kättesaadav, kuna ravimite jaoks ei jätku raha.“

„Ravimid maksavad liiga palju ja pole võimalik lapsele neid osta.“

„Eritoidud on kallid.“

Lapsed rõõmustasid, et koolis on olemas kooliõde. Samas tunnistasid, et mitte alati ei pääse nad piisavalt kiiresti arsti vastuvõtule.

„Hea, et koolis on olemas kooliõde. Temale on lihtne minna muresid kurtma ja abi otsima, kui vaja. Perearsti juurde minemine on keerulisem.“

„Kui lähed emosse, pead ootama mingi 4-6 h, võibolla isegi rohkem.“

„Kui on tõsine häda, siis ei pruugi saada kiiresti eriarstile. Järjekorrad on pikad ja ootamisaeg pikk.“

Kuigi hambaravi on Eestis lastele tasuta, ütlesid lapsed, et mõnikord ei ole neil siiski võimalik tasuta hambaravi saada.

„Pole raha, et panna breketeid.“

„Tasuta breketiravi saamine sõltub arsti hinnangust. Erinevad arstid võivad breketite vajamist hinnata erinevalt.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Koolitunnis võiks teha liikumis- ja puhkepause, sest üldiselt tuleb tundides pikalt istuda. Selleks et oleks rohkem võimalusi ennast koolimajas liigutada, oleks vaja vastavaid ruume ja vahendeid.

Kooli söögivahetunnid võiksid olla pikemad, et jääks rohkem aega liikuda, hinge tõmmata ja aega iseendale. Koolitoit võiks olla tervislikum, toitvam ja maitavam.

Lapsed vajavad kiiresti toetavat ja tasuta vaimse tervise abi, mis oleks kõikjal kättesaadav. Rohkem on vaja rääkida vaimse tervise hoidmise võimalustest.

Tervisest ja tervise hoidmise võimalustest tuleks lastele rääkida regulaarselt, näiteks võiks teha tutvustuskampaaniaid jms.

Täiskasvanud peavad lapsi kuulama, neid uskuma ja neid vajaduse korral aitama.

3. KAHJULIKUD AINED

LAPSE ÕIGUS: Lapsele ei tohi anda ega müüa kahjulikke aineid (nt alkohol, tubakatooted, narkootikumid). Riik peab kahjulike ainete seotud ohte ennetama, ravima sõltuvusse sattunud lapsi ja aitama neil sõltuvusest vabaneda.

Märksõnad: keelatud ainete laialdane kasutamine; liiga lihtne ligipääs keelatud ainetele; diilerite ja tarvitajate hulgas on järjest nooremad lapsed; laialt levinud e-sigaretid; ainete tarvitamine sõprade survele või murede pärast; vähe teadmisi ainete kahjulikkusest; rohkem tuge ja mõistmist sõltuvusest vabanemiseks.

Lapsed ütlesid, et kahjulike ainete tarvitamine on laste hulgas väga levinud. Tarvitajate ja müüjate seas on järjest nooremaid lapsi.

„Lapsed saavad kõik keelatud ained ilma suurema vaevata kätte ning need on hetkel väga levinud, väga paljud noored teevad aineid, sest nad ei mõista, et need on kahjulikud, või üritavad lahendada olla.“

„Üheksandikud tegelevad kooli juures veipimisega ning keelatud energiajookide“

„Mina olen kuulnud, et minust nooremad (mina olen 11) diilerid müüvad veipe (e-sigarette).“

„Noh, ma olen näinud enda alaealiste sõprade elust, et neil on mingid diilerid veipide jaoks ja päris paljud on sõltuvuses. Mina ei ole kunagi proovinud, sest ma ei soovi sõltuvusse jääda.“

„Praegu hakkavad lapsed varakult neile kahjulike aineid tarvitama. Ma arvan, et tuleks aidata neil mõista, miks nad on hakanud neid tarvitama, et aidata neil oma harjumustest vabaneda.“

Lapsed tõdesid, et keelatud aineid on väga lihtne kätte saada.

„Tänapäeval eriti on paljudel noortel inimestel sõltuvus mokatubaka/nikotiini vastu suur. Raske on seda ohtu ennetada, sest müük toimub igal pool.“

„Teismelised leiavad enamasti trikke, kuidas vältida seda, et neid ei tabataks, mistõttu keegi ei tea midagi.“

„Mure on selles, et need kõik on liiga lihtsasti saadaval.“

„Meie klassis mõned tõmbavad e-sigarette, nad ostavad seda teistelt lastelt koolis või saavad oma kodust suurematelt õdetelt-vendadelt. Nende vanemad vist ei räägi selle kahjulikkusest, koolis räägitakse kahjulikkusest.“

Lapsed selgitasid, et kahjulike aineid hakatakse tarvitama enamasti eakaaslaste survele. Selle põhjuseks võivad olla ka halvad suhted vanematega või muud mured.

„Lapsed võivad hakata kõike tarvitama mitte ainult seltskonna tõttu, mida saab piirata, vaid ka vanemate suhtumise tõttu oma lapsedesse. Seetõttu astuvad lapsed keelatud teele, kust on väga raske väljuda. Isegi kui laps saab sõltuvusest terveks, võib ta hakata oma lähedaste pärast uuesti tarvitama.“

„Mõned lapsed kasutavad kahjulikke aineid, et nad paistaksid enda sõpradele ägedamad.“

„Enamus minuvanused (12-17aastased) alaealised vapevad, suitsetavad, tarvitavad alkoholi ning narkootikume. See on tegelikult väga häiriv ning olen ise olnud selliste inimestega seltskonnas, kuigi pole ise kunagi neid proovinud ning teinud ega soovi kunagi teha ka. Nende inimeste seltskonnas on väga ebameeldiv olla ning need alaealised, kes neid tarvitavad, muutuvad tavaliselt hästi tigidaks, kurjaks ning hakkavad teistele nii vaimselt kui füüsiliselt haiget tegema.“

Lapsed leidsid, et noortele tuleb rohkem rääkida kahjulike ainete mõjust. Paljud lapsed on neist ainetest sõltuvuses ning vajavad sellest vabanemiseks abi ja toetust.

„See kindlasti ei aita, kui sa lähed kohe lapsega riidlema. Muidugi ta peab aru saama sellest, aga sõltuvus on väga raske asi ja sellest vabanemine ei ole sugugi kerge.“

„Teismeliste aitamine, kes on sõltuvuses, on vajalik, ainult et kuidas...“

„Paljud noored ei taju seda, et neil on sõltuvus.“

„No tänapäeval on väga palju noori, kes tarbivad kahjulikke aineid. Nendega peaks sellest rääkima ja arutama, et miks see ei ole su tervisele hea.“

„Sõltuvusse jäänud noored ja lapsed ei julge abi otsida, kartes, et abi otsides tuleb kuri politsei jne. Aga kas prioriteet nr 1 pole see, et laps saab abi, mitte karistada?“

„Riik võib proovida lapsi aidata sellel teemal, aga väga paljusid see ei aita. Neid tavaliselt ei huvita, mida kahjulikud ained neile teevad. Aga nendega alustamine on tavaliselt mingi muu mure pärast. See mure tuleks välja selgitada ning kõigepealt seda proovida lahendada ning siis alles kahjulikele ainetele rohkem tähelepanu pöörata.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Täiskasvanud peaksid olema lastele oma käitumisega eeskujuks. Tegelda tuleb ka täiskasvanute kahjulike ainete tarvitamise piiramisega ja sõltlastega, et vähendada halba eeskuju lastele.

Noorte uudishimu tundmatute asjade vastu on mõisteta, kuid laps peaks ohte teadma ja neist vanematega rääkima.

Sõltuvuse korral on keeruline abi leida. See abi on ka kulukas ja ravi võtab kaua aega ega ole tihti kättesaadav neile, kellel seda kohe vaja on. Sõltuvuses olevad lapsed vajavad abi kohe ja see abi peaks olema tasuta.

Keelatud ainete tarvitajad vajavad rohkem märkamist ja tähelepanu. Ennetustööd peaks tegema nii koolis, noortekeskustes kui ka treeningutel ja huviringides.

4. HARIDUS

LAPSE ÕIGUS: Laps peab saama õppida oma eale ja võimetele jõukohaselt. Põhikooli- ja gümnaasiumiharidus peab olema tasuta. Õppimise tingimused peavad olema lapsesõbralikud ning lapsel peavad olema vajalikud õppevahendid. Samuti peab lapsel olema võimalik soovi korral osaleda huvihariduses. Samasugune õigus on erivajadustega lastel. Riik vastutab selle eest, et iga laps saab kvaliteetse hariduse.

Märksõnad: koolitarbed on kallid; kõik lapsed ei saa käia huviringides; erivajadusega lapsed ei saa koolis piisavalt tuge; lapsed kannatavad koolis kiusamise all; palju on vaimse tervisega seotud probleeme; lastel on suur õpikoormus, sest palju antakse koolitööd; kontrolltööd kuhjuvad lühikese aja peale; alati ei ole võimalik õppida kodu lähedal (nt gümnaasiumis).

Kõik lapsed saavad Eestis käia koolis. Tasuta saab õppida kuni kõrgeima haridusastmeni. Siiski nimetasid lapsed mitmeid kooli ja õppimisega seotud muresid.

„Kindlasti peab olema hea kool ja head õpetajad, kes ei ole kurjad, ja kool peab kestma normaalselt, ja samuti toit peaks hea olema.“

„Õppevahendid maksavad väga palju, eriti algklassilastele ja kõigil pole võimalik nendele nii palju raha kulutada.“

„...õpetajad arvavad, et meil on kodus arvuti ja printer, aga meil ei ole. Kool ei arvesta sellega.“

„Meie koolis on muret tekitav see, et käsitöötunni jaoks peab õpilane ise omale materjali hankima/ostma, kuigi see oleks ju tegelikult kooli ülesanne.“

Eraldi märgiti erivajadusega ja puudega laste muresid: näiteks seda, et erinevuste tõttu kiusatakse neid koolis. Lapsed leidsid, et need lapsed ei saa koolis ka vajalikku tuge ning alati ei ole lapsel võimalik minna õppima tema vajadustele vastavasse klassi või kooli.

„Klassis käib erivajadusega laps, kuid tema õppimist ei kergendata.“

„Erivajadusega lapsi ei aidata piisavalt. Koolid ei arvesta sellega ja abiklassi/-rühmi ei ole palju.“

„Kool ei arvesta sellega, et mul on individuaalne õppekava, sest mul on ADHD, isegi mõnitatakse.“

„Erivajadusega lapsi tõrjutakse.“

Palju räägiti laste hulgas koolikiusamisest.

„Koolis toimub paljut, mida õpetajad ei näe. Algatatakse kuulujutte või niisama naerdakse teiste üle ja võin öelda, et see on väga ebameeldiv.“

„Koolis on väga palju kiusamist ja siis ei taha laps koolis käia.“

„Paljud õpetajad hindavad lapsi selle järgi, kes on olnud varasemalt nende vanemad, õed-vennad, vanavanemad. Selline vahet tegemine peab lõppema.“

Lapsed leidsid, et koolielu mõjutab suuresti laste vaimset tervist.

„Õpikoormusest tulenev stress, depressioon, muud mentaalsed häired.“

„Kool tekitab õpilastes väga palju masendust ja ärevust, kuna inimesed muretsuvad liiga palju oma hinnete pärast ja masenduvad, kuna arvavad, et nad ei saa hakkama tööga.“

„Kõik saavad küll haridust, aga ma ise ei tunne, et kõik väga tore oleks. Õppimine on väga stressirikas tegevus.“

„Lapsi koormatakse üle õppimise ja kodutöödega, mis tekitab lastes suurt stressi, mis omakorda tekitab probleeme vaimse tervisega.“

Lapsed tõdesid korduvalt, et on lapsi, kes ei taha kooli minna. Selle põhjuseks võivad olla halvad suhted õpetajate või kaasõpilastega, aga ka üle jõu käiv koormus või mahajäämus õppimises. Ka koolitarvete või sobivate riiete puudumine võib olla üks põhjuseid.

„Osad õpilased vajavad rohkem aega, et mingi kindel teema selgeks saada.“

„Tihti on tundides igav või ma ei saa aru, mida minult tahetakse. Kui palun selgitust, räägitakse pikalt ja segaselt.“

„Lapsel võibki õppimise motivatsioon ära kaduda, kui õpetajad või kaasõpilased ei ole toredad ja mõistvad. Jah, õpetajad võivad vahel karmid olla, aga kui ollakse karmid ilma põhjusega, siis võib lapsel kooliskäimise isu ära kaduda.“

„Koolikiusamine, õpetajad ei ole vastutulelikud ega sõbralikud. Laps ei tunne ennast koolis hästi ja teda ei austata seal.“

Asenduskodus elavad lapsed tõid välja, et õpetajad võiksid olla mõistvad, et nad toetaksid ja julgustaksid last olenemata sellest, milline on olnud tema minevik.

„[Et] õpetajad mõistaks laste olukorda, aitaks leida lahendusi, motiveerida õppima – et õpetajatel poleks eelarvamusi. Et nad vaataks neist kaugemale/jätaks mineviku seljataha. Et õpetajad ei hindaks last välimuse järgi. Kui ka on olnud see, et laps ei ole õppinud näiteks depressiooni vm tõttu, siis ei tohiks talle seda kogu aeg ette heita, vaid võiks edasi minna, anda uus võimalus, alustada puhtalt lehelt, motiveerida ja toetada.“

Lapsi paneb muretsema ka õppimise ja koolitöödega seotud koormus. Õpetajate antud ülesannete hulk ei jäta aega muuks kui ainult õppimiseks.

„Koolitööde tegemisel ja õppimisel oleks vaja tuge ja abi.“

„Õppida antakse liiga palju, töökoormust on liiga palju ja koolipäev liiga pikk (kella 16ni). See on liiga palju. Endale ei jää aega. Siis lähed koju ja õpid 2-3 tundi ja polegi aega tegeleda veel huviringiga ja ei jäägi aega, kui just ei taha jääda magama kell 12.“

Lapsed olid kriitilised koolis õpetatava suhtes.

„Põhikoolides ei saa piisavalt teadmisi elust endast.“

„Lapsel võiks olla õigus valida, mis tüüpi haridust ta soovib, et laps saaks valida, mis valdkonda ja mida ta õpib juba algkoolis.“

„Võiks olla lõbusam õppida.“

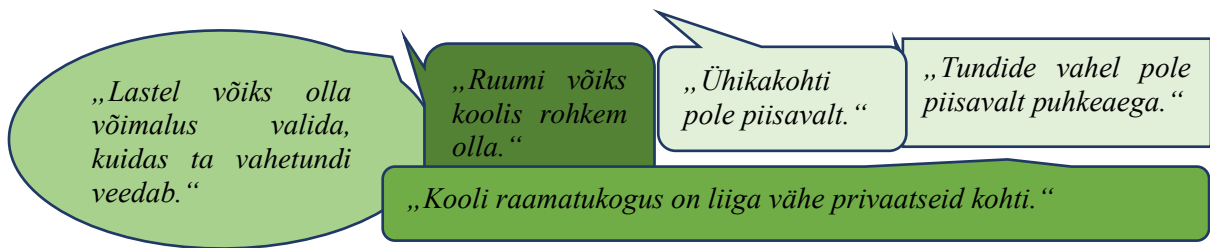
„... [et] saad haridussüsteemist ka oskused, kuidas elus toime tulla: nt rahatarkus, suhtlemisoskused, et näiteks tööle kandideerida.“

„Põhikoolis võiks olla valikaineid.“

Lapsed kritiseerisid ka koolikeskkonda.

„Kool ei ole lapsesõbralik, pingid on ebamugavad ja selg hakkab valutama...“

„Probleemiks on vanad, umbsed ja kitsad koolid. Lapsi on rohkem kui koolis ruumi ja koroona-aastad näitasid, et õhu ja ventilatsiooniga on samuti suured probleemid.“

LASTE ETTEPANEKUD:

- 👉 Tuleks üle vaadata ja ajakohastada õppekavad. Õpikud ja muud õppevahendid peavad olema tänapäevased ja kajastama nüüdisaja teadmisi.
- 👉 Senisest rohkem võiks olla kujundavat hindamist kõigis kooliastmetes ja õppeainetes.
- 👉 Koolides on palju pinget ja stressi, liiga palju antakse koolitöid. Õpilaste õppekoormust on vaja reguleerida, et lastele jääks piisavalt puhkeaega.
- 👉 Tagada kõigile võrdne ligipääs haridusele – et maalapsed saaksid käia koolis kodu lähedal.

5. KODU, RIIDED, TOIT

LAPSE ÕIGUS: Lapsel peab olema soe kodu, sobivad riided, toit. Riik peab toetama neid lastega peresid, kes ei saa mingil põhjusel (näiteks vanemate tööpuuduse, haiguse, erivajaduse, vanaduse tõttu) seda oma lastele anda.

Märksõnad: majanduses toimuv mõjutab suuresti perede ja laste toimetulekut; hinnad on tõusnud, mistõttu peredel on vähem võimalusi tagada lastele soe kodu ning hankida neile piisavalt riideid ja toitu; toetused ei kata alati perede vajadusi; kitsaste olude tõttu söövad lapsed tihti ebatervislikku toitu; koolitoit on oluline, osad lapsed saavad ainult koolis sooja toitu; lapsed kasvavad puuduses; vanemad ei pea laste arengu toetamist oluliseks ja pakuvad neile minimaalseid võimalusi; vanemate kehv tervis või sõltuvus mõjutab pere majanduslikku olukorda; lastele on tähtis, et kodu oleks mõnus ja soe, et nad saaksid kodus süüa sooja toitu, et kodus oleks mänguasju ja ka mõni lemmikloom ning et oleks võimalik olla omaette.

Kuigi valdavalt on Eesti lastel head elamistingimused, märkisid lapsed, et üldine majanduse olukord mõjutab ka perede toimetulekut.

„Vanematel võib olla väike sissetulek ja nad ei saa endale lubada kõike, mida vajavad.“

Lapsed märkisid, et ka vanemate kehv tervis ja sõltuvusprobleemid võivad pere toimetulekut mõjutada.

„Kui emal ja isal on haigused ja raha ei ole.“

„Mõnedes peredes ei saa lapsed süüa, sest neil pole raha. Isa joob kõik raha maha, lapsed on kasimata, söömata, nad on tihti haiged, neil pole elektrit jne. Koolides võiks rääkida, kust saab abi, kui on selline olukord.“

Lapsed leidsid, et riik ei toeta majanduslikes raskustes olevaid peresid piisavalt.

„Riik toetab perekondi, kus on rahaline probleem, aga see raha pole piisav.“

„Vahepeal on raha, mida saab töötukassast, väike ja pere ei suuda selle peal elada, isegi siis, kui maja eest saab makstud, ei pruugi jääda raha riiete ja sooja toidu peale.“

Lapsed ütlesid, et laste tervislikule toitumisele pööratakse liialt vähe tähelepanu.

„Koolile antakse liiga vähe raha toitlustamiseks. Vanemad ei pööra toitumisele piisavalt tähelepanu – Eestis on liiga palju ülekaalulisi lapsi. Kooli puhvetid on valdavalt saiakesed ja šokolaad.“

„Koolitoit võiks olla parem – keegi ei ole lastelt küsinud, mis võiks olla söögiks.“

Lapsed pidasid koolitoitu oluliseks.

„Mina söön koolis maksimaalne arv kordi, just sellepärast, et kodus oleks lihtsam emal.“

„Väga paljud lapsed saavad sooja toitu ainult koolis, kuna vanematel on pikad tööpäevad ja ei saa lastele toitu seetõttu ise valmistada. Siis ei jää lapsel muud üle kui minna poodi ja osta midagi näksida (tavaliselt midagi, mis ei ole toitev). Riided on läinud väga kalliks ja laste toetused on väga madalad, vanemad ei suuda enda rahaga vajadusel uusi riideid osta.“

Märgiti, et on peresid, kus lapsed elavad puuduses.

„Mul on oma kodu, aga talvel väga külmade ilmadega on kodu jahe, kuna meie maja vajab remonti, et seda soojemaks saada. Mul ja minu õel ei ole kunagi olnud oma tuba, meil on väike maja, kus on köök ja 2 tuba ainult. Minu isal on nägemispuue, ka minu oli haige, nüüd pole tal tööd. Mul on puhtad ja terved riided, talvel korralikult soojad riided. Kasvatame ise juurvilju, aias on marjad ja puuviliad.“

„Näiteks su ema suri ja nüüd su isa ei saa isegi kodukütet hoida öösiti töötamas, sest see oleks liiga kallis.“

Lapsed tõid näiteid, et osa vanemaid pakub lastele ainult minimaalseid elamistingimusi, kuigi pere majanduslik olukord lubaks rohkem, kuid vanemad ise ei pea seda oluliseks. Lapsed ei julge abi otsida.

„Mõned vanemad lihtsalt ei hooli oma lastest ja annavad neile puhta miinimumi asju.“

„Vanemad ei mõista, kui lapsel on vaja näiteks uusi riideid ja neil on üsna ükskõik sellest. Samuti, kui vanemad on hilja kusagil väljas ja lapsel pole kodus süüa, kuna vanemad on selle unustanud.“

„Ei taha näiteks vanemaid halvas valguses näidata.“

„Ebatervislik ja odav toit kodus. Hobidesse ei panustata – mängi jalkat õues.“

„Abivajajaid on raske üles leida.“

„Lasteni jõuab toetustest vähe. Rohkem järelevalvet oleks selle üle vaia.“

Lapsed tõid välja, et pere majanduslik kitsikus mõjutab laste võimalusi ühistes ettevõtmistes osaleda ja omavahelisi suhteid.

„Mõni laps ei saa minna ekskursioonile, sest pole raha.“

„Koolikiusamine, sest lapsel pole kõige uuemad riided ja üleüldse varaline vahe.“

Asenduskodus elavad lapsed ütlesid, et peavad oluliseks omaette tuba ja seda, et kõik vajalik oleks olemas.

„Tahaks oma tuba, et ei peaks seda jagama, ja üleüldse tahaks teise majja, sest seal on hea kasvataja.“

„Et ei peaks kogu aeg teisi keelama, et nad ei tohi teiste eest toitu ära süüa.“

Väiksematele lastele on oluline, et kodus oleks mõnus, et oleksid ka mänguasjad ja mõni lemmikloom.

„Et oleks soe toit, et saaks sooja toitu süüa.“

„Ma soovin endale palju rohkem kaisukaid ja mänguasju.“

„Soovin endale väga suurt koera ja väikest koera.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Perede toimetulekut ja rahalisi võimalusi on vaja parandada.

Lastekaitsetöötajad peaksid jälgima perede toimetulekut, käima rohkem kodudes ja ka lastega otse vestlema.

Kool ja lastekaitsetöötaja peaksid tihedamat koostööd tegema. Kool võiks märgata ja anda lastekaitsetöötajale teada, kui lapsega tundub midagi halvasti olevat.

6. PERE JA VANEMATE HOOLITSUS

LAPSE ÕIGUS: Lapsel on õigus perekonnale. Tal on õigus suhelda mõlema vanemaga ka juhul, kui vanemad ei ela koos. Last tohib vanematest eraldada ainult siis, kui see on vajalik lapse huvides. Last ei tohi sundida suhtlema vanemaga, keda ta kardab või kui see last ohustab.

Märksõnad: rohkem peaks lapsi kuulama ja lastel peaks olema võimalus rohkem vanematega koos olla; lastel on liiga vähe võimalusi suhelda lahus elava vanemaga; suhted vanemaga mõjutavad laste käitumist ja vaimset tervist; laste eest tuleks paremini hoolitseda;

asendushooldusel olevatele lastele tagada võimalused suhelda vanematega; last ei tohiks sundida vanemaga suhtlema, kui ta seda ei soovi.

Lastele on kodu ja pere väga olulised. Pereliikmete arvamus läheb lastele väga korda. Siiski leidsid lapsed, et vanemad on vahel liiga karmid ja teatud teemadel vanematega rääkimist välditakse. Suhted vanematega mõjutavad laste käitumist.

„Paljud vanemad on mingitel teemadel olnud liiga karmid ja me ei julge nüüd enam suhelda nendega. Kui mu ema oli vihane mingi tühise asja pärast, siis ka eemaldas selle teema oma juttudest täielikult, teades, et olen liiga väsinud, et seda karjumist uuesti kuulata.“

„Paljudel lastel pole enda vanematega kõige paremad suhted, siis on vahel päris raske enda vanematega suhelda.“

„Paljude laste vanemad ei hoolitse oma laste eest ja see võib mõjutada lapse käitumist.“

Toodi näiteid vanematest, kes oma laste eest ei hoolitse.

„Kui vanemad lähevad lahku, siis mõnikord nad unustavad lapse, nad lihtsalt vaidlevad ja unustavad lapse eest hoolitseda.“

„Paljude laste vanemad ei hoolitse enda laste eest hästi. Näiteks joovad ja teevad aineid.“

Lapsed soovivad, et vanemad nende eest hoolitseksid ja nende eest seisaksid.

„See, et vanemad võiksid rohkem autoga järgi tulla kui on pikad maad.“

„See, et vanemad oskaksid rohkem laste muresid kuulata ja seda ka mõista.“

„Rahulikumalt kuulata last, selgitama, rahulikult, mitte karjuma tema peale.“

Lapsed ütlesid, et vanemate lahkumineku korral ei saa lapsed alati kaasa rääkida selles, kumma vanema juures nad elavad.

„Vanemate lahutamisel pole lapsel alati valikut, kumma vanema juurde jääda.“

Lahkuläinud vanemate lapsed tunnistasid, et alati ei saa nad lahus elava vanemaga piisavalt suhelda. Põhjuseks võib olla see, et üks vanem takistab suhtlemist, või ka see, et teine vanem ei soovi lapsega ühendust võtta.

„Minu lasteaiakaaslane ei näe oma õde ega ka ema, sest elab isa ja tema uue elukaaslasega koos.“

„Mõned vanemad ei luba suhelda teise vanemaga, kui nad on lahku läinud.“

„Vahepeal vanemad keelavad lastel rääkida teise lapsevanemaga peale lahtust. Nad üritavad lapse ära osta rahaliselt ja manipuleerivad, et lapsele rohkem meeldida.“

Lapsed tõid välja, et peresuhted mõjutavad laste vaimset tasakaalu. Pärast vanemate lahkuminekut võib lastel olla keeruline nendega suhteid hoida.

„Laps võib langeda depressiooni peale vanemate lahtumist.“

„Minu vanemad on lahus ja ma suhtlen nende mõlemaga ühepalju ja armastan neid ühepalju, aga kuna mu vanemad üksteist ei salli, olen mina vahendaja rolli sattunud.“

„On olukordi, kui üks vanematest hakkab lapselt välja pressima või teda ähvardama, kui laps suhtleb või kohtub teise vanemaga.“

„Mõned täiskasvanud keelavad teise vanemaga suhelda, kuid lapsed suhtlevad jätkuvalt salaja, et mitte solvata ühte vanemat.“

Lapsed ütlesid, et nad sooviks senisest rohkem vanematega suhelda, koos olla, aega veeta.

„Lapse ja vanema ürituste vähesus. Võiks olla mingeid üritusi (nt matkasid, võistlusi jne), kus saaks kogu perega osaleda.“

„Mõned ei saa kodust piisavalt tähelepanu, sest vanematel on palju tööd või vanemad ei suuda iseendaga toime tulla.“

Ukraina lapsed igatsevad Ukrainasse maha jäänud vanemate ja lähedaste järele. Mõned neist leidsid, et nad peavad ise vanemaid toetama. Lapsed ootavad sõja lõppu, et saaksid koju naasta.

„Tahaksin, et saaksin isaga koos olla, aga ta on Ukrainas. Loodan, et varsti saame kokku.“

„Tahaksin, et oleksin jälle koos isa ja vendadega – see on minu pere.“

„Olen juba suur ja pean ise hakkama saama, ise ema aitama.“

„Eesti on laste jaoks juba palju teinud, aga siin ei ole kunagi parem kui kodus Ukrainas.“

Asenduskodus elavad lapsed soovisid oma vanematega suhelda.

„Minu üks klassikaaslane lastekodulaps, tema igatseb väga rohkem koos olla oma päris vanematega.“

„Tahaks vanematega rohkem suhelda. Tahaks siit majast ära saada oma vanemate juurde. Et ei takistataks või keelataks.“

Mõned lapsed märkisid, et alati nad ei soovi suhelda vanemaga.

„Kui isa on vangis ja laps kardab temaga rääkida, ei pea temaga rääkima.“

„Paljud kardavad oma ühte lahutanud vanemat (kelle juures nad ei ela), sest tavaline põhjus, miks üldse lahutatakse, on vägivald või muu selline.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Laps peaks saama vanematega koos olla nii palju, kui tahab. Vanemad peavad leidma aja, et olla oma lapsega koos nii palju, kui laps tahab. Vanemad ei tohiks olla nii pikalt tööl, et neil ei jää aega oma lapsega koos olla.

Vanemad peaksid lastega koos mitmesuguseid asju tegema.

Eemal elav vanem peaks ise algatama lapsega kokkusaamise. Laps ei ole suhtlusvahend kahe vanema vahel – vanemad peaksid omavahel otse suhtlema.

7.TÖÖTAMINE

LAPSE ÕIGUS: Eesti põhiseaduse järgi on nii laste kui ka täiskasvanute sunnitöö keelatud. Last ei tohi töö tegemiseks ära kasutada, ta ei tohi teha tööd, mis on talle ohtlik, mis segab koolis käimist või on kahjulik tema tervisele ja arengule.

Märksõnad: rohkem lastele sobivaid töötamise võimalusi; lapsed käivad tööl, et nad ise või pere paremini toime tuleks; osa lapsi töötab töölepinguta; nooremate õdede-vendade hoidmine ei tohiks olla laste kohustus.

Lapsed leidsid, et üldiselt ei ole lastel töötamisega seotud probleeme ning lapse õigusi ei rikuta. Töoga teenitud raha annab vabaduse, nii et töövõimaluste kohta võiks jagada rohkem teavet.

„Minu arust võiks lapsi innustada rohkem tööl käima, aga seda mitte kohustuslikuks teha, mulle väga meeldib vabadus, mis kaasneb oma enda raha teenimisega, sellest ei räägita piisavalt.“

„Ma pole kunagi pidanud tööl käima. Mul puudub töökogemus, kuid tahaksin selle millalgi saada. Mul sõbrad on tööl käinud ja neile on antud täiesti normaalsed ja võimetele vastavad tööd.“

Lapsed peavad töötamise puhul oluliseks paindlikkust.

„Paljud noored, mina kaasa arvatud, on huvitatud n-ö ampsudega tööst, kuhu saad ennast kirja panna endale sobivaks ajaks ja umbes 2 päeva enne tööpäeva saad teada, kas sa said tööle. Selline paindlik võimalus on olemas ja neid on kindlasti veel, ma ütleks, et selles osas on üsna hästi.“

Räägiti, et mõnikord ei peeta laste töötamise korral reeglitest kinni.

„Mu sõber käis suvel tööl, kus ta salaja töötas kauem kui tegelikult lubatud.“

Lapsed ütlesid, et osa lapsi töötab selleks, et ise paremini toime tulla või oma peret aidata.

„Laps käib vahel nii palju tööl, et see segab tal kooliskäimist, väsimuse tõttu näiteks.“

„Mõned lapsed peavad suvel/nädalavahetustel tööl käima, et enda peret toetada rahaliselt.“

Mõned lapsed tunnistasid, et peavad hoidma nooremaid õdesid-vendi.

„Lapsevanem ei tohiks last panna enda väiksemaid õdesid või vendi vaatama samal ajal, kui ta peaks koolis olema. See on vanema töö.“

Tõdeti, et lastele sobivat tööd on raske leida.

„Mõnel lapsel on soov töötada näiteks suvel. Aga väga paljud tööandjad ütlevad neile ära. Leian, et tulevikus võib tekkida probleeme töö leidmisega, sest võetakse inimesi, kellel on kogemusi, kuid samas ei pruugi inimene, kes tegelikult tahab tööd teha, seda võimalust saada.“

„Väga vähesed tööandjad Eestis on valmis lapsi tööle võtma piirangute

„Töökohad tahavad tööle asumisel eelnevat kogemust, kuid seda ju noorel inimesel ei ole.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Luu lastele ja noortele rohkem sobivaid ja sisukaid töötamise võimalusi, mille eest makstakse õiglast tasu.

Võtta tööle ka töökogemusetat noori – kuskilt peab ju need kogemused saama.

8. MÄNGU- JA PUHKEAEG

LAPSE ÕIGUS: Igal lapsel on õigus mängida ja puhata. Lapsele peab jääma kooli, õppimise, kodutööde ning töö kõrvalt aega tegelda oma hobidega ning lõõgastuda ja piisavalt puhata, et ei tekiks üleväsimust. Lapsel on õigus osaleda kultuuri- ja kunstielus.

Märksõnad: õpetajad annavad liiga palju koolitöid; üleorganiseeritud päevad; liiga vähe aega niisama olemiseks; vanemate suur surve huviringides osalemiseks ja heade õpitulemuste saavutamiseks; ebapiisav uneaeg; ebatervislik toitumine tiheda päevakava tõttu; elukalliduse tõttu huvidest ja hobidest kõrvale jäämine; rohkem vaba aja veetmise võimalusi avalikus ruumis, parkides, rohealadel erinevas vanuses lastele; rohkem aega vanematega koos tegutsemiseks.

Lapsed kurtsid, et neil ei ole piisavalt mängu- ja puhkeaega. Põhjuseks nimetati suurt koolitükkide mahtu, mille tegemiseks kulub suur osa koolivälisest ajast ning mille tõttu on vähe võimalusi puhata, hobidega tegelda, sõpradega suhelda. Leiti, et õpetajad ei tohiks nädalavahetuseks koolitöid anda.

„Iga aineõpetaja arvab, et pärast kooli on meil aega nende ainega veidi veel tegeleda ja see kokku pannes on mul vahest vähemalt kolme tunni jagu õppimist, jättes väga vähe aega magamiseks.“

„Elan teises maakonnas, kui on minu kool. See tähendab, et päevast kaotan ma kaks tundi pelgalt transpordi peale. Lisaks on mul väljaspool kooli ainult kolm hobi, millega ma tegelen ainult kord nädalas või nädalavahetustel.“

„Paljudel õpilastel ole sellist asja nagu vaba aeg. Ka nädalavahetusteks antakse kodutöid, mistõttu võtavad nende ka arvestatava osa nädalavahetusest.“

„Koolikoormuse ja kodutööde tõttu napib aega, on ka ranged vanemad, kes ei lase lapsel lõõgastuda ega teha seda, mida ta tahab.“

„Kodutööde suure hulga tõttu pole lapsel enda ja oma sõprade jaoks aega.“

„Minu arust ei tohiks anda nädalavahetuseks õppida, kuna nädalavahetus on puhkamiseks.“

„Mul ei ole palju aega tegeleda asjadega, mis mulle meeldivad, mul võtab kool enamik ajast ära.“

„Mul ei ole piisavalt aega, et puhata ja pean seetõttu vahel koolist puuduma, et ma muidu ei jaksa, kuigi mul on ainult 1 trenn.“

Lapsed ja noored soovivad rohkem õues aega veeta. Noored märkisid, et pole selliseid kohti, kus nad saaksid koos käia ja eakohaselt aega veeta.

„Avalikus ruumis on selleks väga vähe võimalusi. Iga lapse kodu lähedal (300 m) peaks olema mängimiseks ja puhkamiseks sobiv turvaline ja tervislik park vm väliruum.“

„Rohkem trennööre vabas õhus – mänguväljakud on noorematele. Olemasolevad kohad lagunevad.“

„Vabaõhuüritusi võiks olla erinevas vanuses lastele, sh nt 14-17aastastele.“

Lapsed tõid näiteid, kuidas vanemad panevad neile peale suure pinge.

„Ükski vanem ei tohiks sundida last liiga paljudes huviringides käima, et ta saaks ka kodus lihtsalt aega veeta.“

„On vanemaid, kellele on lapse hinded väga olulised, kes sunnivad last õppima ilma mingite puhkepausideta ja mänguajata.“

Laste päevakava mõjutab nende ööund. Liiga tiheda päevakava tõttu ei jää lastele piisavalt aega korralikult süüa ja väljas liikuda.

„Ainuke korralik söögikord on koolilõuna, aga huviringid on väga üksteise otsa pandud ning ei ole aega süüa korralikult, samuti ei ole kuskilt saada ega osta korralikku sööki vahepeal.“

„Meil ei lasta õues käia.“

„Mure on see, et kool hakkab LIIGA vara ja magamiseks jääb väga vähe aega.“

Lapsed soovisid, et neil oleks aega mängida ja oma äranägemise järgi aega veeta.

„Lapsele ei tohi mängimist ja puhkust ära keelata, sest muidu ta ei arene.“

„Kui koolis ei tohi magada, siis kodus ei tohi õppida. Ja meie kotid on NII rasked.“

„Lapselt ei saa ära võtta nende huvisid või asju, mis neid rõõmustab. Laps peab olema laia kujutlusvõimega nii kaua kui võimalik.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Õpetajad ei tohiks anda koolivaheajaks ja nädalavahetusteks lastele koolitöid teha.

Kontrolltöid ei tohi kuhjata samadele päevadele, esmaspäevale ega reedele. Võiks olla võimalus võtta enne arvestusi ja kontrolltöid üks vaba päev.

Vanemad võiksid hoolitseda selle eest, et lapsel oleks piisavalt vaba aega, mida ta saab sisustada oma äranägemise järgi.

9. OSALEMINE JA KAASARÄÄKIMINE

LAPSE ÕIGUS: Igal lapsel on õigus osaleda kõigi teda puudutavate otsuste tegemisel ja öelda, mis ta arvab. Igal lapsel – ka kõige väiksemal – on õigus olla ära kuulatud ja et tema arvamus arvestatakse. Lapse sõnavabadus tähendab seda, et lapsel on õigus väljendada oma seisukohti suuliselt, kirjalikult, kunstivormis või mõnel muul moel.

Märksõnad: täiskasvanud ei kuula lapsi ega võta nende arvamust tõsiselt; eriti vähe kuulatakse väikeseid lapsi; vanemate lahkuminekul korral ei saa lapsed – iseäranis väiksemad lapsed – edasise elukorralduse kohta arvamust avaldada; lapsed ei julge avalikult oma arvamust avaldada, sest kardavad hukkamõistu või naerualuseks sattuda; laste muresid peaks rohkem kuulama ja tõsiselt võtma; lapsi võiks palju rohkem otsuste tegemisse kaasata.

Lapsed ütlesid, et osa täiskasvanute hinnangul ei saa lapsed oma vanuse tõttu asjadest piisavalt hästi aru. Lapsi ei kuulata alati ning nende arvamust ei võeta arvesse.

„Päris tihti öeldakse „Oled lihtsalt noor ja sa ei mõista veel päris asju“, kui üritame arvamust avaldada.“

„Tihtipeale ei võeta väikeste laste arvamust kuulda. Väiksemana võeti minu arvamust palju vähem kuulda kui praegu.“

3

„Paljud lapsed, ka mina, pooldame nt Lgbtq+ communityt ja blm³ näiteks, aga mõned lapsevanemad on homofoobsed või rassistid. Ning nad ei nõustu nende vaadetega ega võta kuulda oma laste arvamusi.“

„Lapsed ei saa piisavalt kaasa rääkida suurte inimeste teemadel, nagu poliitika, üldised maailma teemad.“

„Ma ei ole harjunud, et minu arvamust küsitakse. Tavaliselt öeldakse, mida peab tegema ja ma teen. Mõnikord ei taha teha, aga ikka teen. Vanemad ja õpetajad käsivad. neile ei saa vastu hakata.“

„Paljud suuremad lapsed ja täiskasvanud ei austa väiksemate laste arvamusi, kuigi neil on ka häid ideid.“

Lapsed tõid näite, et vanemate lahkumineku korral ei anta lastele võimalust oma edasise elukorralduse kohta arvamust avaldada. Eriti käib see nooremate laste kohta.

„Kui näiteks vanemad lähevad lahku, siis väikesel lapsel ei ole õigust otsustada, kus ja kellega ta soovib elada.“

„Minu vanemad on hiljuti lahku läinud ja hetkel olen ma pool aega isaga ja pool aega emaga, aga mulle ei meeldi 2-3 öö tagant kahe vahel käimine. Ütlesin isale, et soovin rohkem aega ema juures olla, kuid ta ütles: „Ei, sa oled ainult ühe korra elus laps ja pärast sa ise kahetsed seda otsust.“ [---] Ma saan aru, et ta tahab minuga sama palju aega veeta ja et ta armastab mind, aga kui ta mind armastab, siis võiks ta mulle valikuvõimaluse anda.“

Lapsed ütlesid, et sageli ei julge nad avalikult oma arvamust välja öelda. Ka ei julgeta muul moel teistest erineda.

„Tihtipeale ei julgeta tunnis oma arvamust avaldada, kuna siis on kohe näha, kes nii arvas. Tunneksin ka ise kindlamalt, kui saaksin oma arvamust anonüümselt väljendada ja siis õpetaja käsitleks seda klassis üldiselt (isegi õpetaja ei teaks).“

„Ma saan öelda oma arvamust välja, aga ma ei taha – liiga palju tähelepanu, samuti see tekitab liiga palju probleeme, mind mõistetakse valesti ja pärast süüdistatakse, et mina olen süüdi, seepärast ei ütle ma midagi.“

„Lastele ei õpetata enda eest seismist ja ise kaasarääkimist. Lapsed ei julge oma arvamust välja öelda, sest kardavad, mida teised arvavad. Nad ei taha oma arvamust avaldada ja lähevad teiste arvamustega kaasa, kuigi võimalik, et neile see arvamus üldse ei meeldi.“

„Sõbrad võivad öelda: „Ära osale, äkki lõppeb sulle halvasti.“ Kartus vastutuse eest on liiga suur (näiteks kui midagi peaks ebaõnnestuma, siis jääb laps/noor oma valikus süüdi ja see pärsib osalemist üldse.“

Lapsed soovisid, et nende muresid rohkem kuulataks.

„Lapsel pole kedagi, kellega muresid jagada.“

„Lapsi ei kuulata piisavalt. Meie oleme ka inimesed, teistest väiksemad, aga see ei tähenda, et ema/isa/õde/vend ei peaks sind ära kuulama, kui meil on mingi probleem.“

„Kindlasti peaks olema erinevad psühholoogid vabad, kui lastel tegelikult on mured, mida ei saa lükata 6 kuu võrra kaugemale nagu praegu psühholoogi järjekorrad on.“

³ Black Lives Matters – liikumine, mis astub afroameeriklaste vastu suunatud vägivalda vastu.

LASTE ETTEPANEKUD:

Selgitada lapsevanematele, et nad muudaksid oma suhtumist laste ärakuulamise ja laste arvamusega arvestamise. Vanad ja noored võiksid tegutseda koos rohkem, kui seda praegu tehakse.

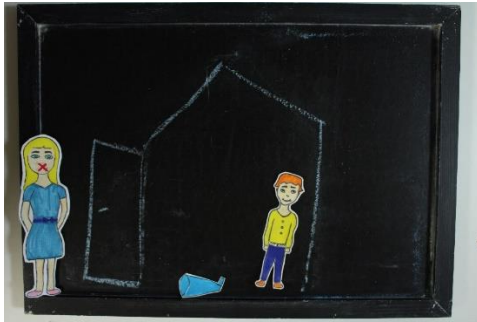

Kooli- ja lasteaiaõpetajad peaksid laste arvamust kuulama ja koos nendega otsuseid tegema. Eriti hoolsalt tuleb kuulata väiksemaid lapsi, kes ei oska veel enda eest seista.

Õpetada vanematele, kuidas nad võiksid lapsi oma otsuste tegemisse rohkem kaasata.

10. PRIVAATSUS

LAPSE ÕIGUS: Lapsel peab olema võimalus suhelda oma sõprade ja tuttavatega. Ühegi lapse eraellu, perekonnaellu või kirjavahetusse ei või sekkuda ning lapse koju ei või tungida meelevaldselt ega ebaseaduslikult. Lapsel on õigus küsida näiteks õigusabi ja pidada nõu arstiga, ilma et ta peaks selleks vanemalt nõusolekut küsima või vanemale sellest teatama. Iga lapse privaatsust tuleb austada, sõltumata lapse vanusest.

Märksõnad: vanemad kontrollivad laste nutiseadmeid, loevad nende sõnumeid ja uurivad nende sõprade kohta; lastel puudub kodus privaatsus: näiteks oma tuba või koht, kus nad saaksid segamatult olla; lapsi häirib, kui neid ilma loata pildistatakse; sotsiaalmeedias ei ole privaatsus tagatud; lapsed soovivad lahus elava vanemaga segamatult suhelda; lapsed ei soovi alati oma tervisemuredest vanematele rääkida; lastele tuleb rohkem rääkida sellest, kuidas nad saavad oma privaatsust kaitsta.

Lapsed peavad tähtsaks, et täiskasvanud, aga ka teised lapsed austaksid nende privaatsust. Samas tõid nad näiteid olukordadest, mis neid häirivad. Lastele ei meeldi näiteks see, kui vanemad kontrollivad neid ja uurivad nende asju.

„Paljud vanemad ei anna oma lastele piisavalt privaatsust. Näiteks nuhivad nad laste telefonides ja isiklikkudes asjades või jälgivad kogu aeg nende asukohta.“

„Väga paljud lapsevanemad sobravad oma laste mobiilides ringi ja loevad privaatseid chatte ja tekitavad suure draama sellest, et nende laps sotsialiseerub inimestega. Muidugi kõikidega pole turvaline suhelda ja selleks peab lapsega ilusti esmalt ära rääkima, mis ohud on internetis.“

Sedasama märkisid lapsed ka õpetajate kohta.

„Õpetajad, kes arvavad, et neil on õigus su telefon mingil põhjusel läbi vaadata, on suht probleem. See võtab õpilaselt privaatsuse ära.“

Leiti, et ka koolimajas tuleb tagada lastele privaatsus.

„Et poistel oleks eraldi garderoob riiete vahetamiseks.“

Lapsed märkisid, et vanemad soovivad mõjutada seda, kellega nende lapsed suhtlevad.

„Tihti vanemad keelavad oma lapsel mingi kindla sõbraga või sõbrannaga suhelda.“

„Ma ei saa sõpradega kirjutada, ema loeb kõiki sõnumeid.“

Lapsed tõid näiteid, kuidas vanemad ei austa nende privaatsussoovi.

„Näiteks lapse toas ei peaks olema kaameraid, kui tal ei ole mingeid erivajadusi.“

„Minu privaatsust mu isa küll ei austa. Ta tormab mu tuppa koputamata, ta jätab ukse lahti kogu aeg jne.“

„Olen kuulnud, et osadel lastel on üks isegi ära võetud, et vanemad saaksid kogu aeg silma peal hoida.“

Lapsed peavad privaatsust väga oluliseks: näiteks oma tuba, kus saaks omaette olla.

„Lapsel peaks olema oma tuba või oma nurgake.“

„Minu arust on privaatsus oluline, kuna see aitab mul lõõgastuda ja puhata.“

Asenduskodudes elavad lapsed ütlesid, et soovivad oma privaatsussoovi austamist.

„Et kõik ei käiks kõigi toas, et küsitaks luba.“

„Et inimesel oleks õigus oma tema toas olla ja kasvatajad ei soriks telefonis ega vaataks sõnumeid läbi.“

„Tahaks oma tuba ja omaette elu, rohkem privaatsust, selleks, et saada rahulikult oma toas õppida.“

Lapsi häirib, kui neid pildistatakse ilma luba küsimata. Ka sotsiaalmeedias kajastatu riivab laste privaatsust.

„Mu klassivennad pildistavad meid ilma loata. Mulle ei meeldi see.“

„Sotsiaalmeedias on kõik liiga avalik.“

Lapsed soovivad privaatsust ka tervisemuredest rääkides.

„Väga paljud arstid räägivad ikkagi vanemale edasi, mis lapsega toimub vms.“

„Lapsed kardavad minna günekoloogi juurde, sest ei tea, kuidas vanemad reageerivad.“

Märgiti, et teadmatuse tõttu võivad lapsed vahel endast võõrastele inimestele liiga palju rääkida.

„Mina arvan, et lastel on mure see, et nad võivad kogemata liiga palju privaatset sisu paljastada inimestele, kellele laps tavaliselt nii palju oma privaatsest elust ei räägiks.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Selgitada vanematele ja lastele, et lastel on õigus privaatsusele ja miks see lapse jaoks on oluline – seda saab teha näiteks koolitusel.

Vanemad peaksid õpetama lapsi internetis toimetama, et ei tekiks vajadust last internetis kontrollida. Vanemad võiksid lastelt õppida, mis internetis toimub ja kuidas seal hakkama saada.

11. LAPSE PARIMATE HUVIDEGA ARVESTAMINE OTSUSTE TEGEMISEL

LAPSE ÕIGUS: Kui täiskasvanu teeb lapsega seotud otsuse, peab ta alati arvestama sellega, kuidas lapsel parem on. Täiskasvanu peab küsima ka lapse arvamust, kuidas oleks lapse arvates kõige parem. Otsuse tegemisel peab valima lapse jaoks parima lahenduse. Lapsega seotud otsust tuleb selgitada lapsele nii, et laps sellest aru saab.

Sel moel tuleb otsuseid teha igas eluvaldkonnas: näiteks perekonnaelu korraldades, lasteaias, koolis, treeningul, arsti vastuvõtul, seaduste koostamisel, kodukandi ümbruse ja liikluse kujundamisel, ühistranspordi kavandamisel jpm.

Märksõnad: lastega võiks rohkem asju arutada ja nende arvamust küsida, kui tuleb lahendada kodus, koolis, huvikoolis kui kogukonnas kerkinud küsimusi; sageli otsustavad täiskasvanud nii, nagu ise paremaks peavad, võttes arvesse raha, aega ja muid võimalusi; kohaliku elu korraldamisel (nt bussiliiklus) võiks laste vajadustega rohkem arvestada.

Osa lapsi leidis, et nende arvamust kuulatakse ja võetakse arvesse, kuid oli ka lapsi, kes ei osanud selles asjas seisukohta võtta. Oli näha, et teema oli neile keeruline. Lapsed tõdesid, et täiskasvanud ei küsi alati nende arvamust.

„Täiskasvanud ei küsi laste arvamust.“

„Tihtipeale otsustatakse lapse eest, sest arvatakse, et laps ei saa veel elust aru ja et tema arvamust ei loe.“

„Kui vanemad teevad otsuseid, siis tihti nad ei küsi laste arvamust ja langetavad otsuse lapse arvamust teadmata, arvates, et äkki laps mõtleb samamoodi. Paljud vanemad teevad ka nii, et

„Väga tihti lapsevanemad ei arvesta oma lapse tahtmisega ning teevad asju nii, nagu nemad tahavad. Tavaliselt on põhjuseks raha või siis, et nende laps saaks väga hea hariduse. Neid ei huvita see, et nende laps huvitub kunstist ja äkki tahaks minna kunstikooli.“

Lapsed tõid näiteid olukordade kohta, kus nende vajadustega pole arvestatud. Mitmed lapsed arvasid, et bussigraafikud võiksid olla senisest tihedamad.

„Bussiajad võiks olla tihedamad.“

„Kui keegi ei saa sind autoga kuhugi trenni viia, siis peab bussiga minema, aga buss ei lähe alati vajalikul kellaajal või kohta.“

Leiti, et head vanemad arutavad lapsega mitmesuguseid asju ja küsivad lapse arvamust.

„Sa pead teadma lapse arvamust, sest igal on õigus oma arvamusele. Head vanemad on alati huvitatud lapse arvamusest.“

Sooviti, et lastele tutvustataks nende õigusi.

„Ma mõtlen, et vähesed lapsed teavad oma õigustest, me peame sellest rohkem rääkima, näiteks koolis. Me peame ka vahel täiskasvanutele meelde tuletama, et ka meil on oma õigused ja meil on õigus oma arvamusele.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Küsida rohkem laste arvamust kõigis neid puudutavates asjades. Ka päris väikestelt lastelt peab küsima, mida nad arvavad. Seda tuleb teha neile sobival viisil.

Näiteks kord kuus võiks korraldada piirkonniti laste ja täiskasvanute arutelusid, et nii kõigile sobivalt lahendada kohaliku elu küsimusi. Arutelule võiks kutsuda ka kohaliku omavalitsuse esindajad.

12. NIMI JA KODAKONDSUS

LAPSE ÕIGUS: Iga laps on ainulaadne ja sellepärast on igal lapsel õigus saada oma nimi. Lapsel on õigus kodakondsusele, mis annab inimesele kodaniku õigused ja kohustused ning riigi kaitse.

Märksõnad: ka nimi võib olla kiusamise põhjus; Eestis on lapsi, kellel pole Eesti kodakondsust.

Enamik lastest leidis, et Eestis ei ole inimestel nime ja kodakondsusega probleeme, kuid siiski toodi näiteid, mis võiks olla teisiti.

Tunnistati, et mõnikord võidakse last ka nime pärast kiusata.

„Nimede üle tehakse nalja. Mõned lapsed nt koolis teevad teiste laste nimede üle nalja, sest nende nimi ei ole nii öelda sobiv. See tekitab lastes ebakindlust, sest kui juba üle ta nime nalja tehakse, siis võidakse üle kõige muu ka nalja teha.“

Märgiti, et Eestis elab lapsi, kellel pole Eesti kodakondsust.

„Mul on tuttavaid, kes on alaealised ja kogu elu siin elanud, aga vene kodakondsusega, ja kuna nad pole 18+, ei saa nad oma kodakondsust muuta.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Tegelda kiusamise ja kiusajatega.

Alaealistel ja nende vanematel võiks olla rohkem infot kodakondsuse saamise kohta. Võiks olla näiteks riigi määratud nõustaja, kes saaks lapsega kodakondsuse saamise teemal rääkida, uurida tema vajadusi ja suhelda vanematega.

13. LAPSE EMAKEEL JA KULTUUR

LAPSE ÕIGUS: Eesti riigikeel on eesti keel, aga igal lapsel on õigus oma emakeelele ja kultuurile, olenemata sellest, mis riigis ta elab. Teisest rahvusest lapsel on õigus saada osa oma kultuurist ja usust ning rääkida oma emakeeles.

Märksõnad: Eestis elab eri rahvusest ja mitmesuguse kultuuritaustaga lapsi; lapse keeleoskus ja suhtumine keeltesse sõltub palju kodust ja vanematest; emakeel on laste jaoks oluline; osa lapsi on kogenud erineva rahvuse või kultuuri tõttu kiusamist; keeleõppe võimalused koolis võiksid olla mitmekesisemad; muust rahvusest laste eesti keele õpet ja ka eesti laste võõrkeele õppimise võimalusi tuleks rohkem toetada.

Suur osa lastest leidis, et keele ja kultuuriga on Eestis hästi. Samas rääkisid lapsed probleemidest, mis võivad rahvuse ja keele tõttu tekkida. Arvati, et koolis võiks õppida eesti keeles.

„Eesti keel võiks koolides olla siiski kohustuslik.“

„Koolis võiks olla neile, kes ei oska nii hästi eesti keelt, neil võiks olla lisatunde.“

Lapsed ütlesid, et riigikeelt on vaja osata, et elu oleks lihtsam.

„Ei saada selgeks riigikeelt ning läheb elus keeruliseks.“

Lapsed leidsid, et kodune keel mõjutab lapse keeleoskust. Mõnikord teevad laste keeleõppe keeruliseks nende vanemate hoiakud.

„Mõni laps ei oska rääkida seda keelt, mille riigis ta elab, sest ta kodus räägitakse mingit teist keelt.“

„Mõned vanemad välismaalt, kes elavad Eestis ja vanemad ei taha, et sa õpiksid eesti keelt.“

Koduga seoses mainiti ka usuteemat.

„Vanem võiks austada lapse soovi teises usus olla.“

Kultuurielus osalemise võimalused sõltuvad palju piirkonnast, kus laps elab.

„Igal Eesti kohal ei ole kultuuri osas võrdsed võimalused. Laps, kes elab linnas, saab palju kergemini käia kinos või teatris, kui laps, kes elab võimalustest kaugel.“

Laste jaoks on nende emakeel oluline.

„Mina arvan, et laps võiks rohkem emakeelt rääkida.“

Samas märkisid lapsed, et arusaadavalt räägivad muust rahvusest lapsed oma sõpradega neile sobivaimas keeles. Lapsed peavad mitmeid keeli huvitavaks.

„Kuid kui lapse kodukeel on vene keel ja ta kumbki vanem ei räägi eesti keelt, siis koolis ollakse tavaliselt suurim sõber ikka sellega, kes räägib vene keelt. Ning seega on sõbraga kergem ja arusaadavam rääkida vene keeles.“

„Minu klassiõde on araablane ja sünnipäevi tähistades laulame araabiakeelset sünnipäevalaulu.“

„Ma käin [koolis] ja seal käivad paljud lapsed, kes räägivad itaalia, prantsuse, inglise ja muid keeli, aga me kõik saame üksteisest aru ühel ühisel keelel, inglise keeles.“

Lapsed arvasid, et välismaalastel ei ole Eestis alati kerge hakkama saada.

„Sisserändavatel inimestel on raske võõras riigis hakkama saada.“

„Näiteks mõned lapsed pidid Ukrainast ära tulema sõja pärast ja peavad õppima uue riigi keelt.“

„Lapsel, näiteks Ukrainalapsel on raske Eestis koolis õppida, kui kool ei õpeta ise ka ukraina keelt.“

Ukraina lapsed tunnistasid, et neil ei ole kerge uut keelt õppida ning see võib neid takistada uusi sõprussuhteid loomast.

„Ma proovin eesti keelt õppida, aga veel ei lähe hästi. Koolis ja laevas on palju kirjutatud ukraina keeles, et me aru saaksime, ja see on hea.“

„Kardan, et keele pärast saan midagi valesti aru või teised ei mõista mind ja sellest võib tulla konflikt. Sellepärast on kindlam olla koos oma tuttavate ukrainlastega ja ei taha eriti kellegi teisega suhelda.“

Lapsed olid mures koolide järk-järgult eestikeelsele õppele ülemineku pärast. Nad leidsid, et riik peaks rohkem selgitama üleminekut peredele ja lastele ning neid selle käigus paremini toetama.

„See on minu jaoks suur probleem, sest kogu mu elu õppisin vene keelt ja terav üleminek mõjutab minu haridust väga.“

Lapsed märkisid, et võõrkeeleõppes võiks pakkuda senisest mitmekesisemaid valikuid.

„Osades koolides on kohustuslik õppida esimene keelena vene keelt. See võiks muutuda ning keelevalikutesse võiks tulla lisaks erinevaid keeli.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Korraldada lastele keelekursusi (nt veebis), et lapsed ja noored saaksid erinevaid keeli õppida – vastavalt vanusele ja sobiva tasemega. Need kursused võiksid olla tasuta.

Teha rohkem tasuta eesti keele kursusi nii lastele kui ka täiskasvanutele. Need võiksid toimuda koolis lisatundidena või huviringina.

14. TURVALISUS

LAPSE ÕIGUS: Lapsel peab olema turvaline olla. Lapsele ei tohi teha haiget ega ülekohtu, teda halvasti kohelda, ära kasutada, kuritarvitada ega hooletusse jätta. Perekond ja riik peavad last kaitsma igasuguse vägivalda eest ja abistama vägivalda kogenud last.

Märksõnad: kiusamist ja vägivalda on nii koolis, kodus kui ka avalikus ruumis; laps ei julge vägivaldast teada anda; lapsed ei tea alati, kuidas abi otsida; täiskasvanud ei aita alati last; abi ei ole lastele alati kättesaadav.

Lapsed märkisid, et üldiselt on Eestis väga turvaline elada. Siiski märkisid nad, et kiusamist on palju ning et kõigi laste kodud pole turvalised.

„...peredes on vägivalda, millest väljaspool kodu keegi midagi ei tea. Vägivald võib olla suunatud lapsele, aga ka muude perekonnaliikmete vahel. Mõlemal viisil jääb see ka lapsele meelde väga kaua vaimselt ja võib mõjutada teda ka täiskasvanuna. Tihti ei räägita sellest, sest tuntakse piinlikkust.“

„Mõni lapsevanem lööb oma last näiteks halva hinde eest või halva käitumise eest.“

„Koolikiusamine on kõikides koolides väga suur probleem. Kui laps natukenegi erineb teistest, on ta kohe kiusamise ohver.“

„On peresid, kus last koheldakse väga halvasti ja keegi ei saagi kunagi teada, sest sellest ei julgeta rääkida, kuna sellele järgneks järjekordne karistus. Laps ei saa ka ju lihtsalt kodust ära minna, sest üldjuhul tal lihtsalt pole kuhugi minna.“

„Last on lihtne ära vägistada, eriti nende poolt, keda laps ise tunneb, näiteks õpetaja, sugulase või isegi vanema poolt.“

Lapsed ütlesid, et nad ei julge kogetud vägivaldast teada anda, sest kardavad võimalikke tagajärgi. Tuleb ette ka seda, et vanemad ei usu last.

„Ma arvan, et suurim probleem on, et kui lapsi lüüakse, siis laps ei julge kellelegi rääkida. Lüüakse lapsi tavaliselt, et teda karistada selle eest.“

„Vahepeal, kui lapsega on midagi juhtunud, ei usu nende vanem/vanemad neid.“

„Vägivalla all kannatav laps ei pruugi julgeda öelda, et nii on.“

„Kõik ei suuda abi küsida. Näiteks minul on ka raske kellegilt midagi küsida, proovin alati ise hakkama saada.“

Lapsed tunnistasid, et kiusamisest ja väärkohtlemisest ei julge lapsed rääkida, sest kardavad selle tagajärgi. Lastele tuleks selgitada, kust abi otsida.

„Kahjuks enamus ohvreid ei julge või ei taha sellest kas õpetajale või mingile teisele täiskasvanud isikule rääkida. Kuna kui kiusaja saab teada, et ohver läks n-ö kitule, siis nad hakkavad teda aina enam kiusama.“

„Lapsed ei oska abi otsida väärkohtlemisega.“

„Lastel on juhtunud vägivallast väga raske rääkida (näiteks sellest, mida vanem on lapse vastu toime pannud).“

„Lastele ei räägita kehalistest asjadest (sellest, mida teha ei tohi/mis pole õige).“

Abi ei ole lastele alati kättesaadav. Lapsed töid näiteid juhtumite kohta, kui täiskasvanud pole neid aidanud.

„Vaimne abi on liiga kallis, lapsed, kes on üleelanud midagi rasket, et saa abi.“

„Paljud lapsed, kes on kogunud füüsilist või vaimset vägivalda, võivad vajada hiljem kas teraapiat või füsioteraapiat. Mina, kes ise käib ka füsioteraapias, mõtlen, et sellised asjad võiksid olla tasuta, kuna need on väga kallid.“

„Koolikiusamine on hea näide selle reegli kohta. Vahepeal ei tee õpetajad ka mitte midagi.“

„Nende laste vanemad, kelle lapsed teisi kiusavad, need vanemad peaksid oma lastele rohkem tähelepanu pöörama.“

Nooremad lapsed pidasid tähtsaks seda, et vanemad nende igapäevase turvalisuse eest hoolt kannavad. Ka sõbrad ja lemmikloomad teevad laste enesetunde paremaks.

„Et oleks ohutu – et ei oleks nii palju õnnetusi (näiteks elektritõuksidega) ja et kedagi ei löödaks.“

„Kui sõidad rattaga autode juures, siis koos emaga.“

„Ema hoiab basseinis käest kinni, kui laps ei oska ujuda.“

„Kui on paha tuju, siis sõber saab aidata.“

„Kui laps on vihane, siis ta kutsub isa ja ema appi, kes teda aitavad.“

„Et kodus ei kardaks.“

„Kui ema õues koeraga jalutab, on kodus üksinda hirmus olla.“

„Lemmikloomad teevad tuju paremaks.“

LASTE ETTEPANEKUD:

Juba lasteaias ja algklassides tuleks tegelda kiusamise ja vägivalla ennetamisega ning õpetada lastele hoolivat ja sõbralikku käitumist ja suhtlemist. Nii osatakse paremini märgata kiusajaid ja neid, kes tegelikult abi vajavad, ja neist teada anda.

Riigikogu liikmed ja teised avaliku elu tegelased võiksid omavahel lugupidavalt suhelda. Inimesed võiksid osata konflikte ja eriarvamusi lahendada nii, et üksteist austatakse. Lapsed võtavad sellest eeskujut.

Teha laste turvalisuse suurendamiseks teavituskampaaniaid. Näiteks võiks mõni arvamusi liider, keda ka lapsed tunnistavad, kutsuda üles oma eakaaslaste mitte kiusama.

KOKKUVÕTTEKS. LASTE ETTEPANEKUD

Lapse õigusi austavas ja lapsesõbralikus ühiskonnas saavad lapsed kaasa rääkida neid puudutavatel teemadel ja laste mõtted kuulatakse ära. See käib nii päris väikeste kui ka suuremate laste kohta, nii eesti kui ka muust rahvusest laste kohta, samuti erivajadusega laste kohta. Lastel on õigus olla ära kuulatud ning neil on õigus kaasa rääkida, kui otsused puudutavad neid endid. Täiskasvanud peavad selleks võimalused looma igal pool: kodus, lasteaias, koolis, kogukonnas ja kogu riigis. Kui lapsed vajavad tuge ja abi, peavad täiskasvanud seda lastele andma.

Eesti laste elu parandamiseks teeme järgimised ettepanekud:

Parandada ühistransporti, eriti maakohtades, et lapsed saaksid iseseisvalt sõita huviringi.

Elu on kallimaks läinud, mistõttu lastega pered vajavad rohkem rahalist tuge ja tasuta teenuseid. Eriti vajavad tuge lapsi üksinda kasvatavad vanemad.

Pakkuda lastele rohkem tasuta huviringe.

Koolitunnis võiks teha liikumis- ja puhkepause, sest üldiselt tuleb tundides pikalt istuda. Selleks et oleks rohkem võimalusi ennast koolimajas liigutada, oleks vaja vastavaid ruume ja vahendeid.

Kooli söögivahetunnid võiksid olla pikemad, et jääks rohkem aega liikuda, hinge tõmmata ja aega iseendale. Koolitoit võiks olla tervislikum, toitvam ja maitavam.

Lapsed vajavad kiiresti toetavat ja tasuta vaimse tervise abi, mis oleks kõikjal kättesaadav. Rohkem on vaja rääkida vaimse tervise hoidmise võimalustest.

Tervisest ja tervise hoidmise võimalustest tuleks lastele rääkida regulaarselt, näiteks võiks teha tutvustuskampaaniaid jms.

Täiskasvanud peavad lapsi kuulama, neid uskuma ja neid vajaduse korral aitama.

Täiskasvanud peaksid olema lastele oma käitumisega eeskujuks. Tegelda tuleb ka täiskasvanute kahjulike ainete tarvitamise piiramisega ja sõltlastega, et vähendada halba eeskujut lastele.

- Noorte uudishimu tundmatute asjade vastu on mõisteta, kuid laps peaks ohte teadma ja neist vanematega rääkima.
- Sõltuvuse korral on keeruline abi leida. See abi on ka kulukas ja ravi võtab kaua aega ega ole tihti kättesaadav neile, kellel seda kohe vaja on. Sõltuvuses olevad lapsed vajavad abi kohe ja see abi peaks olema tasuta.
- Keelatud ainete tarvitajad vajavad rohkem märkamist ja tähelepanu. Ennetustööd peaks tegema nii koolis, noortekeskustes kui ka treeningutel ja huviringides.
- Tuleks üle vaadata ja ajakohastada õppekavad. Õpikud ja muud õppevahendid peavad olema tänapäevased ja kajastama nüüdisaja teadmisi.
- Senisest rohkem võiks olla kujundavat hindamist kõigis kooliastmetes ja õppeainetes.
- Koolides on palju pinget ja stressi, liiga palju antakse koolitöid. Õpilaste õppekoormust on vaja reguleerida, et lastele jääks piisavalt puhkeaega.
- Tagada kõigile võrdne ligipääs haridusele – et maalapsed saaksid käia koolis kodu lähedal.
- Perede toimetulekut ja rahalisi võimalusi on vaja parandada.
- Lastekaitsetöötajad peaksid jälgima perede toimetulekut, käima rohkem kodudes ja ka lastega otse vestlema.
- Kool ja lastekaitsetöötaja peaksid tihedamat koostööd tegema. Kool võiks märgata ja anda lastekaitsetöötajale teada, kui lapsega tundub midagi halvasti olevat.
- Laps peaks saama vanematega koos olla nii palju, kui tahab. Vanemad peavad leidma aja, et olla oma lapsega koos nii palju, kui laps tahab. Vanemad ei tohiks olla nii pikalt tööl, et neil ei jää aega oma lapsega koos olla.
- Vanemad peaksid lastega koos mitmesuguseid asju tegema.
- Eemal elav vanem peaks ise algatama lapsega kokkusaamise. Laps ei ole suhtlusvahend kahe vanema vahel – vanemad peaksid omavahel otse suhtlema.
- Luua lastele ja noortele rohkem sobivaid ja sisukaid töötamise võimalusi, mille eest makstakse õiglast tasu.
- Võtta tööle ka töökogemuseta noori – kuskilt peab ju need kogemused saama.
- Õpetajad ei tohiks anda koolivaheajaks ja nädalavahetusteks lastele koolitöid teha.
- Kontrolltöid ei tohi kuhjata samadele päevadele, esmaspäevale ega reedele. Võiks olla võimalus võtta enne arvestusi ja kontrolltöid üks vaba päev.
- Vanemad võiksid hoolitseda selle eest, et lapsel oleks piisavalt vaba aega, mida ta saab sisustada oma äranägemise järgi.

👉 Selgitada lapsevanematele, et nad muudaksid oma suhtumist laste ärakuulamise ja laste arvamusega arvestamise. Vanad ja noored võiksid tegutseda koos rohkem, kui seda praegu tehakse.

👉 Kooli- ja lasteaiaõpetajad peaksid laste arvamust kuulama ja koos nendega otsuseid tegema. Eriti hoolsalt tuleb kuulata väiksemaid lapsi, kes ei oska veel enda eest seista.

👉 Õpetada vanematele, kuidas nad võiksid lapsi oma otsuste tegemisse rohkem kaasata.

👉 Selgitada vanematele ja lastele, et lastel on õigus privaatsusele ja miks see lapse jaoks on oluline – seda saab teha näiteks koolitusel.

👉 Vanemad peaksid õpetama lapsi internetis toimetama, et ei tekiks vajadust last internetis kontrollida. Vanemad võiksid lastelt õppida, mis internetis toimub ja kuidas seal hakkama saada.

👉 Küsida rohkem laste arvamust kõigis neid puudutavates asjades. Ka päris väikestelt lastelt peab küsima, mida nad arvavad. Seda tuleb teha neile sobival viisil.

👉 Näiteks kord kuus võiks korraldada piirkonniti laste ja täiskasvanute arutelusid, et nii kõigile sobivalt lahendada kohaliku elu küsimusi. Arutelule võiks kutsuda ka kohaliku omavalitsuse esindajad.

👉 Tegelda kiusamise ja kiusajatega.

👉 Alaealistel ja nende vanematel võiks olla rohkem infot kodakondsuse saamise kohta. Võiks olla näiteks riigi määratud nõustaja, kes saaks lapsega kodakondsuse saamise teemal rääkida, uurida tema vajadusi ja suhelda vanematega.

👉 Korraldada lastele keelekursusi (nt veebis), et lapsed ja noored saaksid erinevaid keeli õppida – vastavalt vanusele ja sobiva tasemega. Need kursused võiksid olla tasuta.

👉 Teha rohkem tasuta eesti keele kursusi nii lastele kui ka täiskasvanutele. Need võiksid toimuda koolis lisatundidena või huviringina.

👉 Juba lasteaias ja algklassides tuleks tegelda kiusamise ja vägivalla ennetamisega ning õpetada lastele hoolivat ja sõbralikku käitumist ja suhtlemist. Nii osatakse paremini märgata kiusajaid ja neid, kes tegelikult abi vajavad, ja neist teada anda.

👉 Riigikogu liikmed ja teised avaliku elu tegelased võiksid omavahel lugupidavalt suhelda. Inimesed võiksid osata konflikte ja eriarvamusi lahendada nii, et üksteist austatakse. Lapsed võtavad sellest eeskuju.

👉 Teha laste turvalisuse suurendamiseks teavituskampaaniaid. Näiteks võiks mõni arvamusi liider, keda ka lapsed tunnistavad, kutsuda üles oma eakaaslasi mitte kiusama.

LISAD

Lisa 1. Lapse õiguste saadikute ja vanemate nõusoleku vorm

INFOLEHT

Kutsume Sind osalema Õiguskantsleri Kantselei ja Lastekaitse Liidu poolt algatatud töörühmas, mille eesmärk on ÜRO Lapse Õiguste Komiteele Eesti laste poolt esitatava ülevaate koostamine.

Eesti on liitunud ÜRO lapse õiguste konventsiooniga ning konventsiooni täitmist jälgib ÜRO Lapse Õiguste Komitee, kellele riigid peavad regulaarselt esitama ülevaateid laste õiguste olukorrast. Komitee hindab nende ülevaadete põhjal laste õiguste teostumist ja saadab riigile soovitusi olukorra parandamiseks.

2023. aastal esitab Eesti riik taas aruande ÜRO Lapse Õiguste Komiteele. Oma raporti laste õiguste olukorrast Eestis koostavad ka erinevad organisatsioonid ja õiguskantsler lasteombdusmanina. Samuti on ka lastel endil võimalik ÜRO Lapse Õiguste Komiteele anda teada sellest, kuidas Eesti lapsed elavad ning mida on laste heaks vaja ära teha. Selleks julgustab komitee lapsi koguma kokku laste arvamused ja need lastele sobivas vormis komiteele esitama. Peamine põhimõte seejuures on vabatahtlikkus ning laste vabadus ise otsustada, kuidas ja millises vormis nad laste mõtted kokku koguvad ning komiteele esitavad.

Eesti laste arvamuste kogumine ja komiteele esitamine toimub esmakordselt ning selle ettevõtmise juures toetavad lapsi igakülgset Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakond koostöös Lastekaitse Liiduga.

Õiguskantsleri üks ülesanne on laste ja noorte õiguste kaitse. Tema tegevuse kohta saate infot õiguskantsleri kodulehelt (<https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused>).

Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikute üle-eestilise võrgustiku eesmärk on laste ja noorte hääle võimendamine ja lapse õiguste konventsiooni praktiline rakendamine Eestis. Lapse õiguste saadikute võrgustiku kohta leiata info Lastekaitse Liidu kodulehelt (<https://www.lastekaitseliit.ee/et/lapseoigustesaadikud/>).

Töörühmas osaleb 11 Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikut üle Eesti, kes panevad paika põhimõtted, kuidas Eesti laste mõtteid kokku koguda. Kohtumiste kokkuvõtteks koostavad töörühmas osalejad ülevaate laste õiguste olukorrast Eestis lähtudes laste ja noorte mõtetest ja arvamustest. Töörühmas osalejate abil valmiva ülevaate puhul järgitakse kõiki vabatahtlikkuse, andmekaitse, anonüümsuse ja turvalisusega põhimõtteid. Ühel töörühmas osalejal on võimalus Eesti laste sõnumeid ja koostatud ülevaadet ka ÜRO Lapse Õiguste Komiteele esitleda. Arutelu ÜRO Lapse Õiguste Komiteega toetavad Õiguskantsleri Kantselei ja Lastekaitse Liidu esindajad ning sellega seotud kulud katab Õiguskantsleri Kantselei. ÜRO Lapse Õiguste Komitee kohta leiab rohkem infot siit: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>

Pakume kõigile töörühmas osalevatele lastele süüa ning hüvitame transpordikulud kohtumispaikadesse. Töörühma tegevust kajastatakse avalikkusele suunatud teavitustöös. Kohtumisi juhendab ja toetab õiguskantsleri nõunik. Lisainfo saamiseks pöördu palun tema poole (tel. [...]; e-post [...]). Lastekaitse Liidu poolt toetab ettevõtmist koostöö koordinaator (tel nr [...]; e-post [...]).

Palun aruta ja täida koos vanemaga nõusoleku vorm ja olulise lisainfo vorm. Vanem võib vormid allkirjastada kas digitaalselt või paberil. Digitaalselt allkirjastatud vormid saada e-posti aadressil [...]. Paberil allkirjastatud vormid võta järgmisele kohtumisele kaasa.

Kõiki nõusolekuid võib igal ajal, ühekaupa ja kõiki koos, tagasi võtta teatades sellest kirjalikult **e-posti aadressil [...]**.

Olulise lisainfo vorm aitab tagada, et oskame Sinu vajadustega arvestada ning annab infot kuidas käituda, kui midagi peaks juhtuma. Seda lisainfot kasutavad üksnes projekti korraldajad. Lisainfo kustutatakse pärast projekti lõppu.

Sinu heaolu ja turvalisus on meile tähtsad. Kui Sulle tundub, et projekti käigus on keegi teinud midagi lubamatut, siis anna sellest teada [...] või Õiguskantsleri Kantselei direktorile, kes lahendab kaebuseid kantselei ja projekti töötajate suhtes.

NÕUSOLEK

Projekti nimi ja aeg: **Eesti laste ülevaade ÜRO Lapse Õiguste Komiteele lapse õiguste olukorrast Eestis**

Sinu ees- ja perekonnanimi:

Sinu vanus:

Sinu kontaktandmed, kust Sind kõige paremini kätte saab (FB, e-post, telefon vms):

Kas oled nõus osalema projektis [...]?

[...] jah [...] ei

Kas oled nõus esinema projektis valminud teostes oma näo ja kujuga?

[...] jah [...] ei

Kas oled nõus esinema projektis valminud teostes oma häälega?

[...] jah [...] ei

Kas oled nõus avaldama projektis valminud teostes oma eesnime?

[...] jah [...] ei

Kas annad projektis valminud teostega seotud õigused üle Õiguskantsleri Kantseleile?

[...] jah [...] ei

Kas oled nõus projekti tutvustamiseks suhtlema ajakirjandusega?

[...] jah [...] ei

Vanema nõusolek:

Mind ja minu last on projekti üksikasjadest teavitatud ja esitatud teave on mulle ja lapsele arusaadav. Me oleme lapsega arutanud nõusoleku kõiki punkte ja jõudnud nende osas üksmeelele.

Ees- ja perekonnanimi:

Allkiri:

Kuupäev:

Eelistatud kontaktandmed, mille kaudu vajadusel ühendust võtta:

OLULINE LISAINFO

Projekti nimi ja aeg: **Eesti laste ülevaade ÜRO Lapse Õiguste Komiteele lapse õiguste olukorrast Eestis**

Sinu ees- ja perekonnanimi:

Sinu vanus:

Sinu kontaktandmed, kust Sind kõige paremini kätte saab (FB, e-post, telefon vms):

Siin on küsimused Sind puudutava info kohta. Saad ise valida, millist infot pead oluliseks meiega jagada:

Kas Sul on (kroonilisi) haiguseid?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Kas Sa võtad ravimeid?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Kas Sul on allergiaid?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Kas vajad erimenüüd (nt taimetoit, laktoosivaba, gluteenivaba vms)?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Kas Sul on vajadusi, millega seoses vajad meie tuge (nt liikumisel, suhtlemisel, esinemisel jne)?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Kas on veel midagi, mida me peaks tegema, et Sa tunneks ennast hästi?

[...] jah [...] ei[...] pole oluline või ei oska öelda

Täpsusta:

Vanema kinnitus:

Eeltoodud andmed on õiged ja piisavad, vältimaks olukordi, mis võivad minu lapse heaolu ohustada.

Ees- ja perekonnanimi:

Allkiri:

Kuupäev:

Telefoninumber, millel hädaolukorras kiiresti ühendust võtta:

Lisa 2. Lastekaitsepoliitika põhimõtted

Lasteombudsman lähtub oma töös Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku (ENOC) lastekaitsepoliitika põhimõtetest (<https://enoc.eu/wp-content/uploads/2021/01/Child-protection-policy-2021.pdf>).